

Giminės asmenvardis XVI a. Kauno pavieta bajorų įvardijime

JŪRATĖ ČIRŪNAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas

El. paštas: j.cirunaite@hmf.vdu.lt

Straipsnyje tiriami 1528 m. ir 1567 m. LDK kariuomenės dokumentuose užrašyti Kauno pavieta bajorų giminėms priklausančių asmenų giminių asmenvardžiai. Bajorų įvardijimuose patronimine forma užrašytas antrasis asmenvardis ne visada būdavo tėvavardis. 1528 m. dokumente 34 atvejais tai galėjo būti giminės asmenvardis. 1567 m. dokumente tokių atvejų buvo 6. 1567 m. dokumente trečiojo asmenvardžio pozicijoje kilmininko linksniu užrašytas patronimas dviem atvejais buvo ne tėvo tėvavardis, o giminės asmenvardis. 1567 m. dokumente vieną kartą giminės asmenvardis užrašytas trečiojo antroponimo pozicijoje nepatronimine forma. 1528 m. užrašytus giminės asmenvardžius ir šešis 1567 m. užrašytus giminės asmenvardžius galima laikyti pavardės užuomazga. Tris 1567 m. užrašytus giminės asmenvardžius galima laikyti pavarde. Pavardžių 1567 m. dokumente turėtų būti daugiau, tačiau jas užfiksuoti trukdė tuo metu įprastas bajorų užrašymas vardu bei tėvavardžiu, taip pat tai, kad vieną kartą nurodžius giminės vardą bajorų sąrašo pradžioje, giminės asmenvardis į asmenų įvardijimus buvo įtraukiamas tik retais atvejais. XVI a. giminių asmenvardžiai turi atitikmenų 1690 m. dokumento Kauno pavieta bajorų giminių vardyne.

Raktažodžiai: giminės vardas, giminės asmenvardis, giminės vietovardis, asmenvardis, pavardė

ANKSTESNI TYRIMAI

Kauno pavietas – vienintelė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija, kurioje bajorai gyveno ir istoriniuose šaltiniuose buvo užrašomi giminėmis. Bajorų giminės jau seniai yra istorikų tyrimų objektas. Apie jas rašė W. Semkowiczius (1915), P. Dąbkowski (1916), W. Kamienieckis (1947) ir H. Łowmiański (1983). Vėliau bajorų giminių vardyno susidomėjo kalbininkai. N. Taluntytė (2003) aprašė šio vardyno perėjimą į oikonimijos (gyvenamųjų vietų vardų) sluoksnį. Šio straipsnio autorė Kauno pavieta bajorų giminių vardus tyrė kaip lietuvių pavardžių šaltinį (Čirūnaitė 2003). Taip pat ji aprašė 1690 m. LDK padūmės mokesčių surašymo dokumente užrašytų Kauno pavieta bajorų giminėms priklausančių asmenų įvardijimus (Čirūnaitė 2009).

TERMINAI IR SĄVOKOS

Pavardė – asmenvardis antroje ar trečioje įvardijimo pozicijoje, kuri nepakitusi tėvas perduoda sūnui.

Pavardės užuomazga – asmenvardis antroje ar trečioje įvardijimo pozicijoje, kuris bus paveldimas kitoje kartoje.

Giminės vardas – bajorų giminę pavadinantys onimai – giminės asmenvardis ir giminės vietovardis (jo gali ir nebūti).

Giminės asmenvardis – pirmasis giminės vardo narys; dažnai tai vienintelis giminės vardo onimas.

Giminės vietovardis – neprivalomas giminės vardo onimas, užrašomas po giminės asmenvardžio.

Įvardijimo būdas – tam tikra asmenvardžių sanakaupa įvardijime.

Įvardijimas – vieną asmenį pavadinantys asmenvardžiai su prievardžiais (prievardžių įvardijime gali ir nebūti). Taip pat tai visų įvardijimų visuma.

Vardas – pirmasis vyriško įvardijimo asmenvardis, kuris nėra patroniminės ar *-sk-* tipo priesagos vedinys, nėra paveldimas ir nėra bendras brolių asmenvardis.

Patronimas – patroniminės priesagos vedinys (patroniminę priesagą gali turėti tėvavardis, tėvo tėvavardis, pavardė, pavardės užuomazga, giminės asmenvardis).

Tėvavardis – patroniminės priesagos vedinys iš tėvo vardo.

PROBLEMA

XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų pagrindinis įvardijimo būdas – vardas + patronimas (išskyrus Voluinę: čia šiuo įvardijimo būdu užrašyta tik 14,1 % visų įvardijimų, o svarbiausias įvardijimo būdas čia – vardas + *-sk-* tipo asmenvardis; taip užrašyta 57,8 % visų vyrų). Įprasta manyti, jog antrasis vyrų įvardijimo narys, turintis patroniminę priesagą, yra tėvavardis. Tačiau šiame straipsnyje bus pateikta įrodymų, jog šio asmenvardžio funkcijos įvardijime galėjo būti ir kitos.

Straipsnio medžiaga rinkta iš 1528 m. ir 1567 m. LDK kariuomenės surašymų Kauno pavieto bajorų sąrašų. 1528 m. ir 1567 m. dokumentuose užfiksuoti asmenų antroponimai straipsnyje palyginami su 1567 m. dokumento giminių pavadinimuose užrašytais giminių asmenvardžiais. Išvardijamos bajorų giminės, kurių asmenvardžiai buvo perėję į 1528 m. ir 1567 m. dokumentuose užrašytų bajorų įvardijimus (tapę antraisiais arba trečiaisiais įvardijimų nariais). Toliau ieškoma XVI a. dokumentuose rastų antrojo arba trečiojo asmenvardžio pozicijoje įrašytų giminių asmenvardžių atitikmenų 1690 m. dokumente, kuriame visi bajorai jau turėjo pavardes. Straipsnio pabaigoje svarstoma, kokias funkcijas XVI a. bajorų įvardijime atliko giminės asmenvardis.

Visi cituojami asmenų įvardijimai yra metrikuoti: po jų skliaustuose nurodomas šaltinio numeris ir puslapis.

1528 M. SĄRAŠO BAJORŲ ĮVARDIJIMAI, KURIŲ ANTRASIS NARYS – GIMINĖS ASMENVARDIS

1528 m. dokumente Kauno pavieto bajorai pateikiami ne giminėmis kaip 1567 m. dokumente, o bendru sąrašu. Dažniausias įvardijimo būdas (262; 89,4 %) – vardas + patronimas. Galima spėti, jog dauguma patronimų yra tėvavardžiai. Tačiau dalis patronimų yra giminių asmenvardžiai. Tėvavardžio (t. y. antrojo asmenvardžio) pozicijoje giminės asmenvardį randame 34 įvardijimuose.

Keturiuose įvardijimuose patronimas yra sudarytas iš giminės asmenvardžio, kuris nėra patroniminės priesagos vedinys:

Войтяновичъ: Якубъ Войтяновичъ (1; 64) – Родъ Вотянцовъ отъ Каплици (1; 729)¹;

¹ Iš pradžių užrašomas asmens įvardijimas iš 1528 m. dokumento. Po to – giminės pavadinimas iš 1567 m. dokumento, kurio asmenvardis visiškai arba iš dalies sutampa su minimo asmens įvardijimo antroju antroponimu.

Ганусовичъ: *Матей Ганусовичъ* (1; 66) – Родъ *Ганусовъ отъ Лабунова* (1; 729);
 Керковичъ: *Андрушко Керковичъ* (1; 65) – Родъ *Кгерковъ съ Пядей* (1; 722);
 Римовидовичъ: *Миколай Римовидовичъ* (1; 65) – Родъ *Римвидовъ отъ Каплици* (1; 726); Родъ *Римвидовъ з Арв[и]стова* (1; 724).

Dešimtyje įvardijimų patronimas yra iš giminės vardo perkeltas asmenvardis, jame užrašytas patronimine forma:

Довятовичъ: *Марко Довятовичъ* (1; 65) – Родъ *Довятовичъ отъ Жеймъ* (1; 720);
 Кгейстовтовичъ²: *Мацко Кгейстовтовичъ* (1; 65) – Родъ *Кгетсовдовичовъ* (1; 718);

Кудревичъ: *Богданъ Кудревичъ* (1; 66) – Родъ *Кудревичовъ* (1; 733);
 Монвилловичъ³: *Станквилъ Монвилловичъ* (1; 67) – Родъ *Монтвилловичовъ з Онтокгинъ* (1; 738);

Монвилловичъ: *Матей Монвилловичъ* (1; 64) – Родъ *Монтвилловичовъ з Онтокгинъ* (1; 738);

Монвилловичъ: *Венцко Монвилловичъ* (1; 63) – Родъ *Монтвилловичовъ з Онтокгинъ* (1; 738);

Неверовичъ: *Андрошъ Неверовичъ* (1; 64) – Родъ *Неверовичовъ Кголкгиновъ* (1; 719);

Просвичъ: *Павел Просвичъ* (1; 66) – Родъ *Простевичовъ* (1; 716);
 Родиковичъ: *Юрый Родиковичъ* (1; 67) – Родъ *Радиковичовъ з Ворлова* (1; 738);
 Стяквилловичъ: *Бортко Стяквилловичъ* (1; 67) – Родъ *Стеквилловичовъ з Ворлова* (1; 739).

Dvidešimtyje įvardijimų randame patronimą, kuris gali būti perkeltas iš giminės vardo asmenvardis, jame užrašytas patronimine forma. Dėl šių 20 atvejų galima ir abejoti, nes giminės asmenvardis sudarytas iš kalendorinio krikštavardžio, o krikštavardžiai tuomet buvo visuotinai paplitę. Taigi tai gali būti ir tėvavardis:

Андруховичъ: *Андриянъ Андруховичъ* (1; 65) – Родъ *Андриховичовъ з Ворлова* (1; 736);

Бернатовичъ: *Миколай Бернатовичъ* (1; 68) – Родъ *Бернатовичовъ з Ромойнъ Жовкровъ* (1; 736);

Бернатовичъ: *Петрошъ Бернатовичъ* (1; 67) – Родъ *Бернатовичовъ з Ромойнъ Жовкровъ* (1; 736);

Бернатовичъ: *Ромашко Бернатовичъ* (1; 67) – Родъ *Бернатовичовъ з Ромойнъ Жовкровъ* (1; 736);

Берънатовичъ: *Сташко Берънатовичъ* (1; 63) – Родъ *Бернатовичовъ з Ромойнъ Жовкровъ* (1; 736);

Бернатовичъ: *Юрый Бернатовичъ* (1; 67) – Родъ *Бернатовичовъ з Ромойнъ Жовкровъ* (1; 736);

Бернатовичъ: *Янъ Бернатовичъ* (1; 64) – Родъ *Бернатовичовъ з Ромойнъ Жовкровъ* (1; 736);

Юръевичъ: *Миколай Юръевичъ* (1; 66) – Родъ *Юръевичовъ з Вондяголы* (1; 720);

² *Кгейстовтовичъ* ir *Кгетсовдовичъ* yra panašūs, bet skirtingi antroponimai, taigi asmenvardį *Кгейстовтовичъ* laikyti perkeltu iš giminės vardo galima tik su išlyga.

³ *Монвилловичъ* ir *Монтвилловичъ* yra panašūs, bet skirtingi antroponimai, taigi trijų užrašymų, kuriuose yra asmenvardis *Монвилловичъ*, antrąjį antroponimą laikyti perkeltu iš giminės vardo galima tik su išlyga.

Юрѣвичъ: *Петръ Юрѣвичъ* (1; 64) – *Родъ Юрѣвичовъ з Вондякголы* (1; 720);
 Юрѣвичъ: *Станиславъ Юрѣвичъ* (1; 67) – *Родъ Юрѣвичовъ з Вондякголы* (1; 720);

Юрѣвичъ: *Щепанъ Юрѣвичъ* (1; 65) – *Родъ Юрѣвичовъ з Вондякголы* (1; 720);
 Юрѣвичъ: *Якубъ Юрѣвичъ* (1; 66) – *Родъ Юрѣвичовъ з Вондякголы* (1; 720);
 Петрашовичъ: *Андрей Петрашовичъ* (1; 64) – *Родъ Петрашевичовъ* (1; 718);
 Петрашевичъ: *Бернатъ Петрашевичъ* (1; 67) – *Родъ Петрашевичовъ* (1; 718);
 Петрашевичъ: *Матей Петрашевичъ* (1; 64) – *Родъ Петрашевичовъ* (1; 718);
 Петрашевичъ: *Ромашко Петрашевичъ* (1; 66) – *Родъ Петрашевичовъ* (1; 718);
 Петрашевичъ: *Юрей Петрашевичъ* (1; 63) – *Родъ Петрашевичовъ* (1; 718);
 Петрашовичъ⁴: *Юрий Петрашовичъ* (1; 65) – *Родъ Петрашевичовъ* (1; 718);
 Пашковичъ⁵: *Гринъ Пашковичъ* (1; 68) – *Родъ Пашкевичовъ съ Куянь* (1; 732);
 Пашковичъ: *Янъ Пашковичъ* (1; 66) – *Родъ Пашкевичовъ съ Куянь* (1; 732).

Krinta į akis tai, kad visi giminės asmenvardžiai bajorų įvardijime antrojo asmenvardžio pozicijoje užrašyti patronimine forma (nors keturiais atvejais giminės varde asmenvardis neturėjo patroniminės priesagos, – taigi perkeliant giminės asmenvardį į bajorų įvardijimą iš jo buvo sudarytas patronimas). Galima spėti, jog raštininkas antroje įvardijimo pozicijoje užrašydamas patronimą nesuprato, jog įrašo ne tėvavardį, kuris tuo metu buvo visuotinai paplitęs, o giminės asmenvardį.

Iš to, kas pasakyta, matome, kad kai kurie bajorų giminių nariai giminės asmenvardį, matyt, vartojo kaip savo antroponimą – antrąjį įvardijimo narį. Taigi galima manyti, jog XVI a. pradžioje (1528 m.) dalis bajorų giminių asmenvardžių jau buvo perėję į asmenų įvardijimo antrąją poziciją – užėmė tėvavardžio vietą. Ar šie asmenvardžiai jau buvo paveldimi, sunku pasakyti: šiaip ar taip, 1567 m. dokumente, t. y. pasikeitus vienai gyventojų kartai, giminių asmenvardžiai į bajorų įvardijimus, išskyrus retus atvejus, neįtraukti, o giminių vardai nurodyti prieš giminėms priklausančių asmenų sąrašą, kuriame bajorai dažniausiai užrašyti vardais ir tėvavardžiais.

Galima manyti, jog įvardijimas vardu ir tėvavardžiu XVI a. pirmoje pusėje ir viduryje buvo oficialus įvardijimo standartas, o patroniminę priesagą turintys arba asmenų įvardijime ją įgiję giminių asmenvardžiai į 1528 m. sąrašą pateko iš neoficialioje vartosenoje paplitusio įvardijimo būdo *vardas + giminės asmenvardis*. Tačiau reikia pasakyti, kad XVI a. pradžioje giminės asmenvardis į bajorų įvardijimą patekdavo tik retais atvejais: iš 262 Kauno bajorų, užrašytų 1528 m. dokumente vardu ir patronimu, tik 34 bajorų įvardijimuose randame giminės asmenvardį. Tai yra 12,98 % visų atvejų. Iš šio skaičiaus dar galima atmesti 20 įvardijimų, kurių patronimas yra sudarytas iš kalendorinio krikštavardžio, taigi didelė tikimybė, kad jis gali būti ne giminės asmenvardis, o tėvavardis. Tad lieka 14 abejonių beveik nekeliančių įvardijimų, kurių antrasis narys – giminės asmenvardis. Tai yra 5,3 % 1528 m. Kauno pavieto bajorų, užrašytų vardu ir patronimu.

Taigi 5,3 % (o gal ir 12,98 %) 1528 m. Kauno pavieto bajorų, užrašytų vardu ir patronimu, įvardijimuose turėjo antrojo asmenvardžio pozicijoje ne tėvavardį, o giminės asmenvardį.

⁴ *Петрашовичъ* ir *Петрашевичъ* gali būti iš skirtingų asmenvardžių sudaryti patroniminės priesagos vediniai.

⁵ *Пашковичъ* ir *Пашкевичъ* gali būti iš skirtingų asmenvardžių sudaryti patroniminės priesagos vediniai.

1567 M. BAJORŲ GIMINĖS, KURIŲ ASMENVARDIS (AR JO VEDINYS) UŽFIKSUOTAS KAIP ANTRASIS ANTRONIMAS 1528 M. KAUNO PAVIETO BAJORŲ VARDYNE

Родъ Андриховичовъ з Ворлова (1, 736) – 1⁶

Родъ Бернатовичовъ з Ромойнъ Жовкровъ (1, 736) – 6

Родъ Довятовичъ отъ Жеймъ (1, 720) – 1

Родъ Ганусовъ отъ Лабунова (1, 729) – 1

Родъ Кгерковъ съ Пядей (1, 722) – 1

Родъ Кгетсовдовичовъ (1, 718) – 1

Родъ Юрѳевичовъ з Вондякголы (1, 720) – 5

Родъ Кудревичовъ (1, 733) – 1

Родъ Монтвиловичовъ з Онтюкгинъ (1, 738) – 3

Родъ Неверовичовъ Кголкгиновъ (1, 719) – 1

Родъ Пашкевичовъ съ Куянъ (1, 732) – 2

Родъ Петрашевичовъ (1, 718) – 5

Родъ Простевичовъ (1, 716) – 1

Родъ Радиковичовъ з Ворлова (1, 738) – 1

Родъ Римвидовъ отъ Каплици (1, 726), Родъ Римвидовъ з Арв[и]стова (1, 724) – 1⁷

Родъ Стекквиловичовъ з Ворлова (1, 739) – 1

Родъ Вотянцовъ отъ Каплици (1, 729) – 1

Septyniolikos bajorų giminių giminės asmenvardis (ar jo vedinys) gali būti užfiksuotas kaip antrasis antroponimas 34-iuose Kauno pavieto bajorų įvardijimuose.

1567 M. SĄRAŠO BAJORŲ ĮVARDIJIMAI, KURIŲ ANTRASIS ARBA TREČIASIS NARYS – GIMINĖS ASMENVARDIS

1567 m. dokumente Kauno pavieto bajorai pateikti giminėmis. Iš pradžių užrašomas giminės vardas, o po to išvardijami tai giminei priklausantys asmenys. Giminės asmenvardis gali būti užrašomas antroje arba trečioje asmens įvardijimo pozicijoje.

Šešiuose įvardijimuose giminės asmenvardis įrašytas antrojo antroponimo pozicijoje.

Trijuose įvardijimuose patronimas yra sudarytas iš giminės asmenvardžio, kuris nėra patroniminės priesagos vedinys:

Банишковичъ: Балтрмей Банишковичъ – Родъ Банишковъ (1, 720);

Банишковичъ: Кгрикъ Банишковичъ – Родъ Банишковъ (1, 720);

Gen. sg. Вьюковича: gen. sg. Бая Вьюковича – Родъ Вьюковъ з Ромойнъ (1, 736).

Trijuose įvardijimuose patronimas yra iš giminės vardo perkeltas asmenvardis, jame užrašytas patronimine forma:

Урнежевичъ: Матей Урнежевичъ – Родъ Урнежевичовъ съ Поневяжи (1, 733);

Урнежевичъ: Янъ Урнежевичъ – Родъ Урнежевичовъ съ Поневяжи (1, 733);

Радиковичъ⁸: Павелъ Радиковичъ – Родъ Радиковичовъ з Ворлова (1, 737).

Trijuose įvardijimuose giminės asmenvardis užrašytas trečiojo antroponimo pozicijoje.

Viename įvardijime giminės asmenvardis, kuris nėra patronimas, yra perkeltas iš giminės vardo:

⁶ Po brūkšnio nurodyta, kiek asmenų įvardijime turi iš giminės asmenvardžio kildinamą antrąjį antroponimą.

⁷ Buvo dvi Rimvydų giminės (iš Kaplicos ir iš Arvistovo) – jos abi čia nurodytos; neaišku, iš kurios kilęs 1528 m. dokumente užrašytas asmuo.

⁸ Asmenvardis *Радиковичъ* (1, 67) paliudytas 1528 m. Kauno pavieto bajorų vardyne.

Вьюкъ: *Андрюсъ Мартиновичъ Вьюкъ – Родъ Вьюковъ з Ромойнъ* (1, 736).

Dviejuose įvardijimuose giminės asmenvardis, kuris yra patroniminės priesagos vedinys, užrašytas kilmininko linksniu:

Gen. sg. Урънежевича: *Матей Сунтовтовичъ Урънежевича – Родъ Урнежевичовъ съ Поневажи* (1, 733);

Gen. sg. Пашковича⁹: *Щепанъ Яновичъ Пашковича – Родъ Пашкевичовъ съ Куянъ* (1, 732).

Antrasis patronimas įvardijimuose dažniausiai ir būdavo užrašomas kilmininko linksniu (vardininkas pasitaikydavo rečiau). Šioje pozicijoje paprastai būdavo nurodomas asmens tėvo tėvavardis. Galima manyti, kad raštininkas, užrašęs šiuos asmenis, taip ir suvokė trečiąjį antroponimą. Tačiau iš tikrųjų tai buvo giminės asmenvardis.

1567 M. BAJORŲ GIMINĖS, KURIŲ ASMENVARDIS (AR JO VEDINYS) UŽFIKSUOTAS KAIP ANTRASIS ARBA TREČIASIS ANTROPONIMAS TŲ PAČIŲ METŲ BAJORŲ VARDYNE

Родъ Банишковъ (1, 720) – 2¹⁰

Родъ Вьюковъ з Ромойнъ (1, 736) – 2

*Родъ Радиковичовъ з Ворлова*¹¹ (1, 737) – 1

*Родъ Пашковичовъ съ Куянъ*¹² (1, 732) – 1

Родъ Урнежевичовъ съ Поневажи (1, 733) – 3

1567 m. dokumente penkių bajorų giminių asmenvardžiai (ar jų vediniai) užfiksuoti kaip antrieji arba tretieji antroponimai devynių Kauno pavieto bajorų įvardijime.

1567 m. dokumentą palyginę su 1528 m. dokumentu matysime, jog ten giminės asmenvardį įvardijime turi gerokai daugiau asmenų – 34 (iš jų 14 atvejų beveik nekelia abejonių). Tačiau visai nesunku paaiškinti, kodėl tokių atvejų 1567 m. dokumente yra gerokai mažiau: čia giminės vardas, į kurį įeina giminės asmenvardis, nurodomas prieš visą tos giminės bajorų sąrašą, o jie užrašomi vardu ir tėvavardžiu – įprastu standartiniu to meto įvardijimu. Matyt, raštininkas nematė reikalo dar kartą užrašyti tą patį asmenvardį – tik dabar jau konkrečiau bajoro įvardijime. Tačiau devynių asmenų įvardijimuose jis tai padarė. Galbūt tie asmenys to reikalavo.

1528 M. IR 1567 M. DOKUMENTŲ BAJORŲ ANTROPONIMŲ IŠ GIMINĖS ASMENVARDŽIŲ ATITIKMENYS 1690 M. DOKUMENTE

1690 m. dokumente užrašyti bajorai jau turėjo pavardes. Minimo dokumento Kauno pavieto bajorų giminių sąraše atitikmenų turi šie 1528 m. ir 1567 m. dokumentų antroponimai iš giminių asmenvardžių:

1528 m. *Войтяновичъ (Родъ Вотянцовъ отъ Каплици)*¹³

1690 m. *Wocianiec* – 5 asmenys: *p. Jerzy Wocianiec* (2, 156), *p. Jan Wocianiec*, *p. Mikołaj Wocianiec*, *p. Jan Malcherowicz Wocianiec*, *p. Jan Wocianiec* (2, 160).

1528 m. *Римовидовичъ (Родъ Римвидовъ отъ Каплици, Родъ Римвидовъ з Арв[и]стова)*

⁹ Asmenvardis *Пашковичъ* (1, 68) paliudytas 1528 m. Kauno pavieto bajorų vardyne.

¹⁰ Po brūkšnio nurodyta, kiek asmenų įvardijime turi iš giminės asmenvardžio kildinamą antrąjį arba trečiąjį antroponimą.

¹¹ Iš šios giminės asmenvardžio kilęs antroponimas užfiksuotas ir 1528 m. dokumente.

¹² Iš šios giminės asmenvardžio kilęs antroponimas užfiksuotas ir 1528 m. dokumente.

¹³ Skliaustuose nurodoma, su kuria 1567 m. dokumento gimine siejamas asmenvardis.

- 1690 m. Rymwid – 2 asmenys: p. *Michał Rymwid*, p. *Samson Rymwid* (2, 153).
- 1528 m. Довятовичъ (Родъ Довятовичъ отъ Жеймъ)
- 1690 m. Dowiat – 4 asmenys: p. *Jarosz Dowiat* (2, 145), [p] p. *Stanisław i Jan Dowiatowie*, p. *Mikołaj Dowiat* (2, 161).
- 1528 m. Кгейстовтовичъ (Родъ Кгетсовдовичовъ)
- 1690 m. Giecowd – 1 asmuo: p. *Tomasz Giecowd* (2, 146).
- 1528 m. Кудревичъ (Родъ Кудревичовъ)
- 1690 m. Kudrewicz – 4 asmenys: p. *Stefan Kudrewicz*, p. *Władysław Kudrewicz* (2, 148), p. *Hrehory Kudrewicz* (2, 154), p. *Jan Kudrewicz* (2, 158).
- 1528 m. Монвилловичъ (Родъ Монвилловичовъ з Онтокинъ)
- 1690 m. Montwił – 11 asmenų: p. *Michał Montwił*, p. *Jan Montwił*, p. *Wawrzyniec Montwił*, p. *Paweł Montwił* (2, 149), p. *Zygmunt Montwił*, p. *Stanisław Montwił*, p. *Jan Montwił*, p. *Kazimierz Montwił*, p. *Jan Montwił*, p. *Kazimierz Montwił* (2, 150), p. *Andrzej Montwił* (2, 155).
- 1528 m. Родиковичъ (Родъ Радиковичовъ з Ворлова)
- 1567 m. Родиковичъ (Родъ Радиковичовъ з Ворлова)
- 1690 m. Radyko – 5 asmenys: p. *Jan Radyko*, p. *Jan Baltromiejowicz [sic] Radyko*, p. *Adam Radyko*, p. *Michał Radyko* (2, 147), p. *Kazimierz Radyko* (2, 151).
- 1690 m. Radykiewicz – 2 asmenys: p. *Kazimierz Radykiewicz* (2, 153), p. *Kaz[i]m[ie]rz Radykiewicz* (2, 158).
- 1528 m. Стягвиловичъ (Родъ Стегвиловичовъ з Ворлова)
- 1690 m. Stegwil, Stegwił, Stegwiłowa – 8 asmenys: p. *Zachariasz Stegwil*, p. *Jan Stegwil*, p. *Samuel Stegwil* (2, 141), p. *Anna Stegwiłowa* (2, 142), p. *Mateusz Stegwił*, p. *Kazimi[e]rz Stegwil* (2, 154), p. *Andrzej Stegwil* (2, 158), p. *Wincenty Stegwil* (2, 161).
- 1528 m. Бернатовичъ (Родъ Бернатовичовъ з Ромойнъ Жовкровъ)
- 1690 m. Bernatowicz – 1 asmuo: p. *Abram Bernatowicz* (2, 159).
- 1528 m. Юръевичъ (Родъ Юръевичовъ з Вондякголы)
- 1690 m. Jurewicz – 1 asmuo: p. *Salomon Jurewicz* (2, 151).
- 1528 m. Петрашевичъ, Петрашовичъ (Родъ Петрашевичовъ)
- 1690 m. Pietraszewicz, Pietraszewiczowa – 3 asmenys: p. *Giertruda Pietraszewiczowa* (2, 152), p. *Daniel Pietraszewicz* (2, 160), p. *Samson Pietraszewicz* (2, 161).
- 1528 m. Ганусовичъ (Родъ Ганусовъ з Лабунова)
- 1690 m. Anussowski, Anusowski – 8 asmenys: p. *Elias Anussowski*, p. *Michał Anussowski*, p. *Samuel Anussowski*, p. *Adam Anusowski*, p. p. *Kazimierz i Stanisław Anusowcy* (2, 146), p. *Samuel Anusowski*, p. *Kaz[i]m[ie]rz Anusowski* (2, 147).
- 1528 m. Просвичъ (Родъ Простевичовъ)
- 1690 m. Prościewicz – 1 asmuo: p. *Kszysztof Prościewicz* (2, 152).
- 1528 m. Андруховичъ (Родъ Андриховичовъ з Ворлова)
- 1690 m. Andruszkiewicz – 5 asmenys: p. *Stanisław Andruszkiewicz* (2, 143), p. p. *Andrzej, Jan Jakubowicz, Mikołaj i Jan Andruszkiewiczowie* (2, 148).
- 1567 m. Банишковичъ (Родъ Банишковъ)
- 1690 m. Boniszko – 2 asmenys: p. *Michał Boniszko* (2, 142), p. *Krzysztof Boniszko* (2, 145).
- 1567 m. Вьюкъ, gen. sg. Вьюковича (Родъ Вьюковъ з Ромойнъ)
- 1690 m. Wijuk – 2 asmenys: p. *Hrehory Wijuk*, p. *Kazimierz Wijuk* (2, 158).
- 1567 m. Урнежевичъ, gen. sg. Урнежевича (Родъ Урнежевичовъ съ Поневажи)

1690 m. Urniaž – 11 asmenų: p. Piotr Urniaž, p. Abram Urniaž (2, 150), p. Stanisław Urniaž, p. Eliaż Urniaž, p. Jan Urniaž, p. Samuel Urniaž, p. Stanisław Urniaž, p. Kazimierz Urniaž, p. Samuel Urniaž, p. Jan Urniaž (2, 157), p. Kazimierz Urniaž (2, 159).

Septyniolika 1528 m. ir 1567 m. dokumentuose užfiksuotų bajorų giminių asmenvardžių, perėjusių į asmenų įvardijimus, turi atitikmenų 1690 m. dokumento bajorų giminių vardyne. Čia šie asmenvardžiai jau yra pavardės.

1690 m. dokumento bajorų giminių vardyne tarp pavardžių atitikmenų neturi šie 1528 m. ir 1567 m. dokumentų bajorų antroponimai iš giminių asmenvardžių: *Керковичъ*¹⁴ (Родъ Кгрковъ съ Пядей)¹⁵, *Неверовичъ* (Родъ Неверовичовъ Кголкиновъ), *Пашковичъ*¹⁶ (Родъ Пашкевичовъ съ Куянь).

Trys 1528 m. ir 1567 m. dokumentų giminių asmenvardžiai, perėję į asmenų įvardijimus, neturi atitikmenų 1690 m. dokumento bajorų giminių vardyne: kaip pavardės jie nėra užfiksuoti.

Tuos 1528 m. ir 1567 m. dokumentų bajorų antroponimus, kurie sutapo su giminių asmenvardžiais ar buvo iš jų sudaryti ir buvo paliudyti 1690 m. dokumente, galima laikyti pavardžių užuomazga. Tokiam įvardijimo modeliui (*vardas + giminės asmenvardis, linkęs virsti pavardė*) XVI a. viduryje oficialiai dar nebuvo leista plėstis, nors neoficialioje vartosenoje jis, matyt, egzistavo.

AR GALĖJO TURĖTI PAVARDES 1528 M. IR 1567 M. DOKUMENTUOSE UŽRAŠYTI KAUNO PAVIETO BAJORŲ GIMINIŲ NARIAI?

Ar antrasis arba trečiasis vyriškojo įvardijimo narys jau pavardė, paprastai tikrinama sulyginant tos pačios šeimos dviejų kartų vyriškos lyties asmenų įvardijimus: jeigu antrasis arba trečiasis abiejų įvardijimų asmenvardis¹⁷ sutampa, vadinasi, tai jau pavardė.

Jeigu nėra tikslaus paliudijimo, jog vienas asmuo yra kito asmens sūnus, galima taikyti ir kitą lyginimo būdą: reikia paimti vienos nedidelės žmonių grupės, pvz., kaimo, kelias kartas ir palyginti. Jeigu antrasis arba trečiasis įvardijimo asmenvardis sutampa, jis greičiausiai jau pavardė. Tiesa, šis metodas nelabai patikimas tuo atveju, jeigu sutampa antrieji įvardijimų asmenvardžiai, kurie yra iš krikšto vardų sudaryti patronimai. XVI a. bajorai dažniausiai būdavo užrašomi kalendoriniais krikštavardžiais, taigi iš krikšto vardo sudarytas patronimas antroje vyriškojo įvardijimo pozicijoje greičiausiai būdavo tėvavardis. O tą patį tėvavardį galėjo turėti nemažai asmenų. Kas kita – nepatroniminių priesagų (pvz., *-sk-* tipo) vediniai arba priesagų neturintys asmenvardžiai, kurie nėra krikšto vardai: jeigu jie sutampa nedidelės žmonių grupės kelių kartų įvardijimuose, tai greičiausiai jau pavardės.

Taikydami šį tyrimo būdą Kauno pavieto bajorų giminių vardynui, turime nedaryti vienos klaidos: lyginti aiškių tėvavardžių 1567 m. dokumente su pavardėmis 1690 m. dokumente. Lyginti reikia į asmenų įvardijimus patekusius giminių asmenvardžius. Jeigu giminės asmenvardis randamas dviejų kartų asmenų įvardijimuose, jis greičiausiai jau pavardė.

¹⁴ Šis asmenvardis užfiksuotas 1690 m. dokumente Kauno paviete vieno Punios bajoro įvardijime: p. Jan Gierkowicz (2, 134).

¹⁵ Skliaustuose nurodoma, su kuria 1567 m. dokumento gimine siejamas asmenvardis.

¹⁶ Pavardė *Paszkowicz* 1690 m. dokumente keturis kartus užrašyta Upytės, po vieną kartą – Trakų ir Gardino pavietuose. Kadangi asmenvardis kilęs iš krikšto vardo, jis greičiausiai atsirado tose vietovėse savarankiškai ir su Kauno pavieto giminių asmenvardžiu neturėtų būti siejamas.

¹⁷ Trečiasis asmenvardis tuo atveju, jeigu antrasis yra tėvavardis.

Palyginę 1528 m. ir 1567 m. bajorų giminių vardyną matysime, jog pasikartoja du giminių asmenvardžiai, įtraukti į asmenų įvardijimus.

Vienas pasikartojantis asmenvardis – tai Radikovičių giminės (*Родъ Радиковичовъ з Ворлова*) antroponimas. 1528 m. dokumente užrašytas asmuo *Юрый Родиковичъ* (1, 67), 1567 m. dokumente užrašytas asmuo *Павель Радиковичъ* (1, 737). Antrieji asmenvardžiai sutampa ir, nors yra patronimai, užrašyti tėvavardžio pozicijoje, iš tikro neturėtų būti tėvavardžiai, nes tiksliai pakartoja giminės asmenvardį. Šiuo atveju turbūt susiduriame su pavarde.

Kitas atvejis – tai Paškevičių giminės (*Родъ Пашкевичовъ съ Куянь*) antroponimas. 1528 m. dokumente užrašytas asmuo *Гринъ Пашковичъ* (1, 68), 1567 m. dokumente užrašytas asmuo *Щепанъ Яновичъ Пашковича* (1, 732). 1567 m. dokumente giminės asmenvardis užrašytas trečiojo antroponimo pozicijoje ir tai galėtų būti tėvo tėvavardis. Vis dėlto tuo abejoti verčia tai, kad asmenvardis sutampa su asmenvardžiu giminės, kurios sąrašė užrašytas minimas bajoras. Jeigu tai ne krikštavardinės kilmės tėvo tėvavardis, o giminės asmenvardis, greičiausiai tai taip pat pavardė, nors ir kelianti šiek tiek abejonių. 1528 m. dokumento įvardijimas abejonių kelia dėl šios priežasties: 1528 m. Kauno pavieto bajorai surašyti nenurodant giminių, kurioms jie priklauso. Minimo asmens įvardijime gali būti ne giminės asmenvardis, o tėvavardis, sutampantis su realiai egzistuojančios giminės asmenvardžiu, o pats asmuo gali tai giminei ir nepriklausyti. Vis dėlto, jeigu 1528 m. dokumente užrašyto bajoro antrasis antroponimas ir nėra kilęs iš giminės asmenvardžio, 1567 m. dokumento įrašė gali būti užfiksuota pavardė.

Svarstyti galima taip. Įvardijimo *Щепанъ Яновичъ Пашковича* (1, 732) trečiasis asmenvardis – patronimas, užrašytas kilmininko linksniu, – šio asmens tėvo įvardijime turėjo būti antroje įvardijimo pozicijoje. Kadangi asmuo užrašytas tą patį asmenvardį turinčioje Paškevičių giminėje, vadinasi, tai negalėjo būti tėvavardis, o buvo tiesiog asmenvardis, perkeltas iš giminės vardo. Taigi minimo asmens tėvo kartoje tai buvo pavardės užuomazga. O kadangi antroponimas po tėvavardžio (taigi tėvo tėvavardžio pozicijoje) įrašytas šio asmens įvardijime, tai jau pavardė.

Tą patį galima pasakyti ir apie įvardijimo *Матей Сюттовтовичъ Урънежевича* (1, 733) trečiąjį antroponimą. Šis Urneževičių giminės asmeniui priklausantis patronimas – ne tėvo tėvavardis (nes sutampa su giminės asmenvardžiu), o antroje kartoje pakartotas giminės asmenvardis – taigi turbūt pavardė.

Tiriant 1567 m. dokumento bajorų giminių vardyną, į akis krinta tendencija asmenis užrašyti būtinai su tėvavardžiais (sąrašo pradžioje nurodžius giminės pavadinimą). Tik devyni asmenys įvardijime turi giminės asmenvardį ar jo vedinį. 1528 m. dokumente giminės asmenvardį ar jo vedinį turi 34 asmenys (iš jų visiškai abejonių nekelia 14 atvejų; kituose įvardijimuose tai gali būti su giminės asmenvardžiais sutampantys tėvavardžiai iš kalendorinių krikštavardžių). 1528 m. – kaip ir 1567 m. – dokumente antrasis bajorų asmenvardis paprastai patronimas (raštininkas, matyt, manė, jog pagal standartą užrašo tėvavardį, tačiau tai dažnai būdavo giminės asmenvardis). Beveik visi 1528 m. dokumento asmenų įvardijimuose užrašyti antroponimai iš giminių asmenvardžių turi atitikmenų 1690 m. dokumente. Reikia manyti, jog, jeigu 1567 m. dokumente Kauno pavieto bajorų giminių narius surašęs raštininkas būtų juos užfiksavęs taip kaip jie save vadino iš tikro, o ne pagal šabloną (vardas + tėvavardis), tai 1528 m. bajorų antroponimai iš giminių asmenvardžių tikrai būtų pasikartoję 1567 m. dokumente ir galėtume juos laikyti pavardėmis.

Šiuo metu oficialiai paliudytomis pavardėmis galime laikyti tris 1567 m. Kauno pavieto bajorų asmenvardžius: *Радиковичъ*, gen. sg. *Пашковича* ir gen. sg. *Урњежевича*. Šie trys antroponimai į asmenų įvardijimus yra iš giminių vardų perkelti giminių asmenvardžiai. Kaip ir kitais atvejais, kuriuos galime laikyti pavardžių užuomazga, paveldimų asmenvardžių (pavardžių) atsiradimą Kauno pavieto smulkiųjų bajorų vardyne reikia sieti su giminių vardų pirmuoju nariu – giminės asmenvardžiu, perkeltu į asmenų įvardijimus.

Į akis krinta tas faktas, kad nei 1528 m., nei 1567 m. dokumente Kauno pavieto bajorų asmenvardžiai nesudaromi iš giminių vietovardžių¹⁸.

IŠVADOS

1. 1528 m. ir 1567 m. Kauno pavieto bajorų giminėms priklausančių asmenų įvardijimuose patronimine forma užrašytas antrasis asmenvardis ne visada būdavo tėvavardis. 1528 m. dokumente 34 atvejais, iš kurių 14 beveik nekelia abejonių, tai buvo giminės asmenvardis. 1567 m. dokumente tokių atvejų buvo šeši. 1567 m. dokumente trečiojo asmenvardžio pozicijoje kilmininko linksnio užrašytas patronimas dviem atvejais buvo ne tėvo tėvavardis, o giminės asmenvardis. 1567 m. dokumente vieną kartą giminės asmenvardis užrašytas trečiojo antroponimo pozicijoje nepatronimine forma.

2. 1528 m. dokumente antrojo antroponimo pozicijoje užrašyti giminės asmenvardžiai gali būti laikomi pavardės užuomazga.

3. Iš 9 giminių asmenvardžių, užfiksuotų 1567 m. bajorų įvardijimuose, tris galima laikyti pavarde, kitus šešis galima laikyti pavardės užuomazga. Pavardžių 1567 m. dokumente realiai turėtų būti daugiau, tačiau jas užfiksuoti trukdė to meto LDK bajorų luomo asmenų įvardijimo standartai (užrašymas vardu + tėvavardžiu) ir tai, kad vieną kartą nurodžius giminės vardą bajorų sąrašo pradžioje, giminės asmenvardis į bajorų įvardijimus buvo įtraukiamas tik išimtiniais atvejais.

4. 1528 m. ir 1567 m. dokumentų Kauno pavieto bajorų įvardijimuose atitikmenų turi 20 bajorų giminių asmenvardžiai. 17 iš jų turi atitikmenų 1690 m. dokumento Kauno pavieto bajorų giminių vardyne (yra virtę pavardėmis). Galima manyti, jog pavardėmis neoficialioje vartosenoje jie virto jau XVI amžiuje.

5. Kauno pavieto bajorų giminių vardyne pavardėmis pirmiausiai virsta antroponimai iš giminių asmenvardžių.

6. 1528 m. ir 1567 m. dokumentuose Kauno pavieto bajorų asmenvardžiai iš giminių vietovardžių nesudaromi.

Gauta 2010 07 05
Parengta 2010 11 22

Literatūra

1. Čirūnaitė, J. Bajorų pavadinimai – lietuvių pavardžių šaltinis. *Baltistika*. 2003. XXXVII(2) 2002: 343–352.
2. Čirūnaitė, J. Kauno pavieto bajorų įvardijimas 1690 m. dokumente. *Kauno istorijos metraštis*. 2009. 10: 23–34.
3. Dąbkowski, P. *Dobra rodowe i nabyte w prawie litewskiem od XIV do XVI wieku*. Lwów, 1916.
4. Kamieniecki, W. *Spółczesństwo litewskie w XV wieku*. Warszawa, 1947.
5. Lowmiański, H. *Studia nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Poznań, 1983. 185–268.

¹⁸ 1690 m. Kauno pavieto bajorų giminių vardyne tokių asmenvardžių (pavardžių) yra nemažai (Čirūnaitė 2003).

6. Semkowicz, W. W sprawie początków szlachty na Litwie i jej ustroju rodowego. *Kwartalnik historyczny*. 1915. 29: 224–256.
7. Taluntytė, N. *XVIII a. Kauno regiono oikonimai: struktūriniai semantiniai tipai*. Doktoro disertacijos santrauka. 2003.

Šaltiniai

1. Переписи войска Литовскаго. Петроградъ. *Литовская Метрика*. III: *Книги Публичныхъ Дель*. 1915.
2. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo Trockie 1690 r. *Metryka Litewska*. Warszawa, 2000.

JŪRATĖ ČIRŪNAITĖ

Kinship anthroponym in the namings of the 16th century noblemen of Kaunas Region

Summary

The documents of 1528 and 1567 illustrate that the namings of the nobility of Kaunas region have a patronymic suffix which is not always a patronym (i. e. paternal name).

The document (written in 1528) includes 34 namings, 14 of which are, beyond doubt, kinship anthroponyms.

The document dating back to 1567 features 6 similar cases, 2 of them being genitive patronyms, which, when used in the third anthroponymic position, present a kinship anthroponym rather than a person's grandfather's name. There is a single instance where a kinship anthroponym in the third anthroponymic position is recorded without a patronymic suffix.

Kinship anthroponyms used in the second position in the 1528 document can be treated as the first instance of surname recordings.

Three out of nine kinship anthroponyms in the names of the nobility (in the document of 1567) can be treated as surnames. There should be more surnames in this document but the standards of naming nobility representatives in the Grand Duchy of Lithuania at that time did not allow that (the recording consisted of a personal name + patronymic (i. e. father's name)), and once a kinship name (kinship anthroponym + kinship toponym) was given at the beginning of the noblemen list, the kinship anthroponym could only be included in exceptional cases.

20 kinship anthroponym counterparts could be found in the namings of the noblemen of Kaunas region (the documents of 1528 and 1567). 17 of them have counterparts in the 1690 document – they had become surnames. (We may presume that they turned into surnames in the 16th century.)

It is kinship anthroponyms that are constituents of personal namings, which first turned into surnames in the index of kinship proper names of the noblemen of Kaunas region.

Kinship toponyms are not used to form noblemen anthroponyms in the documents of Kaunas region dating back to 1528 and 1567.

Key words: family name, family surname, family locality name, personal name